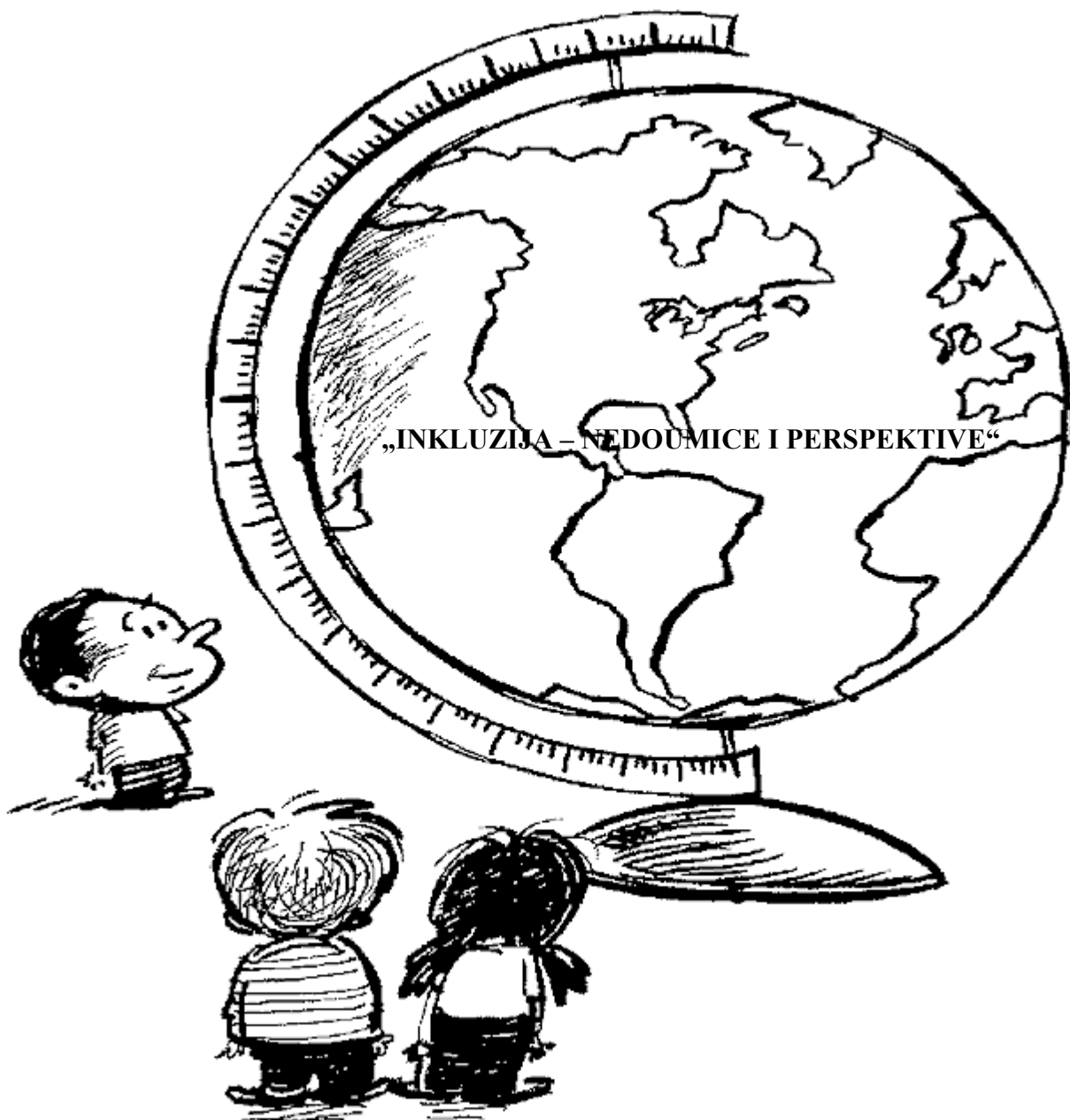

DAMIR MUŠANOVIĆ

J.U. Osnovna škola „Mehmed – beg Kapetanović Ljubušak“, Sarajevo

Telefon: 061 / 381 – 559

Adresa: Hifzi Bjelevca br. 72

Inkluzivno obrazovanje predstavlja nove izazove za već postojeće strukture, a posebno za način na koji je uspostavljeno i organizovano usavršavanje nastavnika (kako usavršavanje prije zapošljavanja tako i stručno profesionalno usavršavanje). Debate vođene krajem 20 i početkom 21 st., a nastale razvojem obrazovnih sistema u zemljama na sjeveru, privukle su pažnju i otvorile nove dileme u pogledu ove oblasti. To zahtijeva od ljudi koji kreiraju politiku i koji su uključeni u obrazovanje nastavnika, da preispitaju svoje postojeće stavove i uvjerenja o porijeklu i prirodi obrazovnih poteškoća, te da istraže alternativna gledišta.

Praksa specijalnog obrazovanja se tradicionalno fokusirala na određenim učenicima i na individualiziran način. To je vodilo kategorizaciji školske populacije na tipove djece koji će se učiti na različite načine, a učiti će ih nastavnici od kojih se očekuje da posjeduju različite vještine i različita znanja. Prema ovom individualističkom gledištu, praksa obrazovanja nastavnika je zainteresovana za osposobljavanje nastavnika na način koji može biti korišten u postupku rješavanja problema pojedinačnih učenika. U tekućim debatama, argument je da se sa tradicionalnog istraživanja specijalnih tehnika koje se mogu koristiti za umanjeње poteškoća u učenju učenika pojedinačno, fokus mora prebaciti na pronalaženje načina stvaranja uslova u školama koji će omogućiti i pomoći učenje sve djece.

Zašto je važno konceptualno podsticanje programa i politike obrazovanja nastavnika?

Jedan od osnovnih zadataka u planiranju profesionalnog usavršavanja nastavnika trebao bi biti suprostavljanje konceptijskim temeljima politika i programa. U posljednjoj deceniji, vodile su se nove debate i kritička razmatranja koja su preispitivala područje specijalnih obrazovnih potreba i teoretske pretpostavke koje su određivale ovu oblast. Jasno je da su radovi mnogih autora i kreatora politike nadograđeni na ideje koje dolaze, van tradicionalnih granica specijalnog obrazovanja, uključujući tu i aspekte sociologije, političke teorije, filozofije i organizacione analize. Različite teme koje su proizašle iz ove literature i koje su važne za transformaciju prakse profesionalnog usavršavanja nastavnika kasnije će biti i obrađene.

Kako stići od „Obrazovanja za posebne potrebe“ do „Obrazovanja za sve“ čini se teškim pitanjem. U posljednje vrijeme, izražena je zabrinutost oko načina na koji se učenici u školama „etiketiraju“ i određuju kao „specijalni“. Upitne su vrijednosti i pretpostavke koje podupiru trenutnu obrazovnu praksu, posebno isključive pojmove iz patologije i medicine, kao i pojmove vezane za normativno ispitivanje koje stavlja učenje i druge teškoće u okvir individualnih teškoća. Dalja zabrinutost je izražena oko toga da li je pojam „posebne obrazovne potrebe“ postao privlačna fraza za sve kategorije učenika koji se, iz različitih razloga, ne uklapaju u sistem. Pojam „specijalne potrebe“ je, kao refleksija modela „individualne promjene“, rezultirao u naglašavanju ličnih nedostataka kod individua više nego što je predstavljao izazov prema društvenim nedostacima sistema.

Dokazivano je da postoji potreba za ispitivanjem društvenih i političkih procesa koji se dešavaju unutar obrazovnog sistema koji isključuje djecu iz samog pitanja ljudskih prava, socijalne pravde i pružanja jednakih prilika unutar takvog sistema. Izvještaj Nacionalne komisije za specijalne potrebe u obrazovanju i obuku (NCSNET) i Nacionalnog komiteta za usluge podrške u obrazovanju (NCESS) (Department of Education, 1997) sugerira da postoji dinamična veza između učenika, obrazovnog centra, šireg sistema obrazovanja i socijalnog, političkog i ekonomskog konteksta čega su svi dio. Ovo je posebno relevantno u zemljama gdje na proces učenja utiču neadekvatne ustanove, neadekvatno usavršavanje nastavnika, siromaštvo i drugi socijalni i politički faktori. Da bi rekonstruisali oblast vezanu za specijalne potrebe, fokus treba biti na razvoju obrazovnog sistema tako da on može prepoznati i odgovoriti na različitost u učeničkoj populaciji, a ne da se fokusira samo na podršci učeniku pojedincu.

Izvještaj NCSNET-a i NCESS-a je naglasio potrebu da se paradigma prebaci sa fokusa na „učenicima sa specijalnim potrebama“ na identifikovanje i suočavanje sa preprekama učenju i participaciji. Također, ukazuje na niz potreba samih učenika i obrazovnog sistema; potreba na

koje se mora odgovoriti ako želimo da efektivno učenje i razvoj budu mogući i održivi. Zbog toga, obrazovni sistem mora biti tako strukturiran i funkcionisati na takav način da se može prilagoditi pružanju odgovora različitim učenicima i različitim potrebama sistema. Prioritet obrazovnog sistema bi trebao biti u tome da naglasi one faktore koji vode do nesposobnosti sistema da se prilagodi raznolikosti ili koji vode do podjele učenja ili pak, koji sprečavaju mogućnost pristupa učenika obrazovnom sistemu. Ključne prepreke u mnogim razvojnim kontekstima na koje nailazi veliki broj djece i odraslih izloženih tim podjelama u procesu učenja i koji na određen način trpe radi isključivanja iz nastave su: problemi u načelima i organizaciji obrazovanja, društveno-ekonomske prepreke, faktori koji vode učenika u rizik, kao što su zlostavljanje, nefleksibilan nastavni plan i program, problemi sa jezikom i komuniciranjem, nepristupačna i nesigurna okolina u razvoju, neodgovarajuće i neadekvatno planiranje mjera podrške školama, roditelji, staratelji, porodica i zajednica, nedostatak zakonodavstva koje štiti i omogućava ove aktivnosti, nedostatak razvoja ljudskih resursa, nedovoljno priznat značaj i uloga roditelja kao i njihovo angažiranje. Problem podjele učenja i isključenja može biti naglašen samo fokusiranjem na prirodu ovih prepreka.

Inkluzivno obrazovanje je pravo i pravedan proces, jer je zasnovano na principima socijalne pravde. Nadalje, ono je moguće, a kada se izvodi na odgovarajući način može poboljšati obrazovne rezultate i invalidnih i osposobljenih učenika. U mnogim zemljama to je također, manje skupa opcija. Uprkos tome, predstoji dug put do postizanja potpune inkluzije u većini zemalja.

Većina zemalja OECD-a slijedi politiku inkluzije gdje se sve manje učenika obrazuje u razdvojenim školama. Prije ili kasnije sve zemlje svijeta će se morati prestrojiti na pružanje mogućnosti sticanja obrazovanja cjelokupnoj populaciji učenika sa nizom različitosti. Ovo je sine qua non impliciranju globalizacije, znanstvene ekonomije i doživotno učenje. Iskustva zemalja OECD-a nam govore da u pravim uslovima inkluzija može biti dobra za sve učenike - invalidne i osposobljene.

Pravci djelovanja koji proizilaze iz „Obrazovanje za sve“ sa konferencije u Dakar-u - (UNESCO, 2000) potvrđuje to. Novi planovi razvoja obrazovnih sistema trebaju se uspostavljati na takav način da osiguraju usavršavanje sistema tako da može lako odgovoriti na posebne obrazovne potrebe učenika.

Inkluzivno obrazovanje je potreba svakog društva, nesporan je zaključak proizašao već iz same definicije inkluzivnog obrazovanja: „Inkluzivno obrazovanje je usmjereno ka identifikaciji prepreka učenja i participaciji sve djece.“ Zar ne bi trebalo biti opće prihvatljivo da svako ima pravo na školovanje, bez obzira na vjeru, naciju, rasu, neki "hendikep"...? Ko ima pravo da to zabrani?

Možda smo i mi roditelji djece koja imaju *zabranu* na redovno školovanje (zbog vjere, rase, nekog "nedostatka",...) ili to možemo postati u budućnosti!?

Stoga, ovo je zasigurno jedan od puteva koji će dati svakom pojedincu šansu da razvije svoje sposobnosti i postane koristan član društva.

Prepreke učenju proizilaze iz međusobno uslovljenih dijelova nastavnog plana i programa:

- sadržaji programa učenja
- jezik i medij predavanja i učenja
- upravljanje i organizacija rada
- stil učenja i brzina
- vremenski okvir za ispunjavanje nastavnog plana i programa
- raspoloživi materijal i oprema
- metode i tehnike ispitivanja...

Participacija se ogleda u različitosti učenika, te tako treba pristupiti izradi nastavnog plana i programa i uslova u kojima svaki učenik može biti uključen.

Da bismo išli naprijed u razvoju školstva moramo sagledati postojeće stanje u našem školstvu.

Tu vidim šansu kroz *transformaciju programa profesionalnog usavršavanja u inkluzivni obrazovni sistem* i to:

- društveno-ekonomske prepreke (nerazvijena ekonomija, siromaštvo,...)
- problemi u načelima i organizaciji obrazovanja
- neadekvatne ustanove
- neadekvatno usavršavanje nastavnika

Sve pomenute prepreke naša su stvarnost, ali nažalost, još više otežana sa:

- preopširnim nastavnim planom i programom
- brojnim odjeljenjima
- odjeljenjima ograničenim starosnom dobi učenika
- neadekvatnim načinom ocjenjivanja
- nedovoljnom saradnjom roditelja sa školom
- ...

Iako je to naša stvarnost, s njom se ne mirimo i smatramo da korak po korak (Step by Step) možemo ići ka inkluzivnom obrazovanju. Olakšavajuća okolnost je činjenica da naše školstvo proživljava reformu i da bi trebalo biti otvoreno za nove ideje i poboljšanja.

Nerealno je očekivati da sistem inkluzivnog obrazovanja može zaživjeti brzo i u potpunosti. To je proces bez kraja, koji mora biti prilagodljiv svakom vremenu i svakom prostoru. Mogu proteći godine, ali i decenije našeg traganja za okvirima ovog obrazovanja.

Prvi koraci na tom putu trebali bi biti usmjereni ka:

- smanjenju obima nastavnog plana i programa, kao i njegovoj fleksibilnosti
- smanjenju broja učenika u razredu
- promjeni načina ocjenjivanja (opisno ocjenjivanje)
- stručnom usavršavanju nastavnika (*Centri za učenje*)
- uključivanju roditelja i djece u rad škole

Slijede neke činjenice predstavljene takstivno:

- U osnovnim školama na području cijele BiH vrši se upis učenika s posebnim potrebama prema pravilima koja su propisana devetogodišnjim sistemom obrazovanja
- Navodim da postoje veoma izražena odstupanja u podacima koji govore o upisu učenika s posebnim potrebama u redovne osnovne škole
- Određeni učenici u redovnim osnovnim školama imaju evidentirane poteškoće, ali nikada nisu opservirani od strane stručnog oragana ili nadležne institucije, dakle, ne posjeduju valjanu dokumentaciju da bi se smatrali učenicima s posebnim potrebama
- Učenici su pravilno raspoređeni po odjeljenjima tako da nema većih smetnji nastavnicima prilikom realizacije nastave
- Nedostatak defektologa, adekvatnih materijalnih uslova i podrške za to predviđenih ustanova razlog su neadekvatnom odnosu nastave i svih uključenih u nastavni proces prema ovim učenicima
- Odnos roditelja pojedinih učenika koji evidentno imaju neku određenu poteškoću prilikom praćenja nastave nije još uvijek na zavidnom nivou.

Nakon svega može se zaključiti da je inkluzija počela sa svojom realizacijom i primjenom, ali i također da uzima danak svim napravljenim propustima. Mnogo je učenika s posebnim

potrebama koji su ušli u redovne osnovne škole da bi se krenulo nazad, iako je primjetan određeni broj slučajeva gdje se ovi učenici vraćaju u svoje matične škole iz kojih su se prebacivali. Zapaženi su određeni napretci kada je riječ o socijalizaciji, a također i mnogi slučajevi gdje to prerasta u diskriminaciju. Primjetan je jedna nivo zapuštenosti ovih učenika s obzirom da ne dobijaju potrebnu pažnju za napredak usljed nedostatka stručnog kadra. Evidentno su zatajile pojedine službe koje su trebale biti podrška i servis redovnim školama, a prije svih službe socijalnog rada. Jedan nivo odgovornosti leži na roditeljima koji u određenim slučajevima blokiraju opservaciju svoga djeteta koje evidentno ima problem, prije svega prihvatanja činjenice da je to tako. Ova spoznaja veoma može poslužiti nastavnicima koji rade sa učenicima ovog uzrasta, kako pri planiranju nastavnih sadržaja, tako i pri njihovoj realizaciji kao i boljem razumijevanju učeničkih sposobnosti. To nas u konačnici dovodi do nastavnih planova i programa koji tek u izmijenjenim oblicima (tzv. IPP) dobijaju pravi smisao i značenje. Filozofija i praksa inkluzivnog obrazovanja moraju biti centralne u svakom programu za stručno usavršavanje nastavnika. Inkluzija je ključ napredovanja školskog sistema i razvoja nastavnog plana i programa, stoga se treba gledati kao sredstvo pomoću kojeg „obrazovanje za sve“ postaje realnost. Ključne komponente inkluzivnog obrazovanja bi trebale prožimati sadržaje svih programa za obrazovanje nastavnika.